

МІСТА-САДИ ЯК СУЧАСНА УРБАНІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА

© Чекайло К.М., Богданова Ю.Л., 2014

Серед різноманітних утопічних концепцій організації житлового середовища актуальною та важливою є ідея Е. Говарда. Проте у житлових структурах, в яких використовують цю ідею, невдало інтерпретують концепцію середовища, роблячи його не прийнятним для життя. Сьогодні, застосовуючи сучасні методи та досвід помилок та здобутків минулого, можна сформуванати сучасну концепцію міста-саду. Також є потреба у розробленні програми збереження та розвитку вже існуючих міст-садів.

Ключові слова: міста-сади, Ебенезер Говард, урбанізація, гармонізація житлового середовища, робітниче поселення, озеленення, стратегія розвитку.

Among the various utopian concepts of living environment, an important is Ebenezer Howard's garden city concept that was repeatedly embodied in different ways. However, sometimes these residential structures undergo changes, which ruin the concept completely and make this environment not favorable for life. Today, using modern techniques and expertise of mistakes and achievements of the past we can create the modern concept of the garden city. There is also a need to develop programs for the conservation and development programs for existing cities gardens.

Key words: Garden Cities, Ebenezer Howard, urbanization, harmonization of living environment, workers' settlements, greenery, development strategy

Постановка проблеми

Динамічне сьогодення змінює вигляд наших міст. Сучасний світ характеризується стрімкими темпами і масштабами урбанізації. Міста-сади як частини міста або повноцінні окремі житлові структури під впливом різних факторів втрачають характерний для них комфорт, зазнають деформацій. Врегулюючи процес розвитку, розробляючи програми збереження, можна покращити здатність Міст-садів реалізовувати своє призначення та первісні цілі, а також покращити їхні житлові, рекреаційні, громадські, транспортні функції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідив принципи промислово-господарського поселення, формування міст-супутників і безперервного розвитку мережі міст Е. Говард, видавши книгу “Міста-сади майбутнього” (1898). Проте прагнення наблизити населення міст до природного середовища виникло раніше у гігієністів (Ф. Ерісмана), утопістів та художників – Ш. Фур’є, Сен-Сімона, Д. Рескіна, В. Морріса та Ф. Фріча. В останні роки цією тематикою займались вітчизняні дослідники: В.Г. Ткаченко, Н.М. Шебек, Х.В. Підцерковна, Б.С. Посацький. Виникли статті-дослідження окремих міст-садів (автори Х.Р. Харчук, Ж.Ю. Комар, Ю.Л. Богданова, О.В. Шишка, Ю.О. Бірюльов, О.А. Олейнюк та Р.Я. Горак). Проте всі ці дослідження мали швидше історично-описовий характер. Ґрунтовному аналізу планувальних структур міст-садів надавалося значно менше уваги.

Формування цілі статті

Метою статті є обґрунтувати актуальність гармонізації та збереження структур міст-садів які є урбаністичними оазами у сучасному міському середовищі та забезпечують комфортніше проживання мешканців.

Виклад основного матеріалу

Рівень урбанізації в Україні в 2010 р. становив 68,6 %, отже, Україна є доволі високоурбанізованою державою. Майже половина (47 %) міського населення України живе в 17 міських агломераціях. Урбанізація неминуче зачіпає й суттєво деформує структуру передмість, розміри сільської місцевості скорочуються. Бурхливий розвиток передмість (субурбанізація) та впровадження міських норм життя на селі (рурурбанізація) — сутнісні риси сучасної урбанізації [1]. Окрім цього, сучасне місто характеризується глибокими структурними зрушеннями в екології, економіці, соціальному житті, координації управління територіальним розвитком, що спричиняють міські агломерації та мегаполіси.

Людина все більше відчуває гостру потребу перебувати у якісно кращому просторі, який асоціюється у нас із станом гармонії з природою, станом спокою, безпеки. Прагнення гармонізувати і змінити місто впливає на вдосконалення як людини, так і суспільства. Одним із шляхів такого вдосконалення мала б стати гармонізація соціальної структури та відносин людини із навколишньою природою. Ідеалізація села як натурального середовища проживання постала тоді, коли людина розчарувалася у можливості побудови “ідеального міста”. Тобто це був пошук рівноваги, в якому людина намагалася знайти гармонію сама в собі і в цьому прагнула зреалізувати міру побудови навколишнього середовища. Футурологічні ідеї, різного роду утопії, що виникали, упорядковували не лише архітектоніку міста, але і його соціум та мораль.

Концепцію “Міста-саду” Е. Говардом у 1898 р. в Англії. За словами Е. Говарда – “Місто є символом суспільства, громади, співпраці і співробітництва, розвитку стосунків між людьми, символом науки, мистецтва, культури і релігії. Село - це символ любові Бога до людини. Земля - це джерело здоров'я, багатства, знання” [2]. Бажання досягти гармонії цих двох форм організації поселення стимулює до пошуку нових ідей та концепцій. Місто-сад Е. Говарда – своєрідний різновид ідеального міста, заснованого на гуманістичних принципах співіснування, врахуванні зручності людини і її прагнення життя в гармонії з природою. Земля передбачалась як власність акціонерного товариства і здавалась у довгострокову оренду на 99 і 999 років [4]. Концепція “міста-саду” увійшла у основи міського планування і справила значний вплив на погляди урбаністів, призвела до численних спроб реалізації цієї ідеї. Проте, перші міста-сади не виправдали очікуваних надій на покращення містобудівної ситуації Лондона. Вчені, котрі в подальшому аналізували дану проблему, знайшли цьому велику кількість причин, основною з яких є те, що життя в поєднанні з природою, принаймні, на межі XIX-XX ст., не перевищило ті переваги, котрі має людина, живучи у великому промисловому місті із розвиненою соціальною інфраструктурою [6]. Переосмислив ці ідеї П. Аберкромбі у 40 рр. XX ст. Автор запропонував створити біля Лондона сім нових міст (міст-супутників). Вони створювались на зразок міста-саду Лечворта, але мали більшу площу. Їхня кількість населення становила 60-100 тис. осіб і вони розташовувалися на відстані 35- 50 км від Лондона [6]. Проте, цей проект також виявився неконкурентоздатним по відношенню до традиційного міста.

Німеччина одна з перших почала масово використовувати ідеї міст-садів при побудові поселень для робітників. При цьому важливим тут є кооперативні спільноти які отримували кошти на спорудження міст через системи кредитів [2].

У Радянському Союзі у 20–30 ті рр. питання майбутнього “соціалістичного розселення” стало предметом дискусії урбаністів, що відстоювали ідеї “промислового міста” та необмеженого зростання міст за рахунок будинків комун і повного усупільнення побуту, та дезурбаністів, що обстоювали ідею поступового знищення міста як форми розселення, натомість пропонуючи малоповерхове житло міст-садів. У радянських міст-садів був ряд проблем, пов'язаних із максимальним усупільненням побуту, адже квартира передбачалась лише як місце сну, а суспільні заклади міста-саду мали дати можливість провести дозвілля. Проте були передбачені покращені санітарно-гігієнічні умови життя, громадсько-побутові та культурно-освітні споруди. Велику увагу приділяли зеленим зонам (комплекси будівельних, зелених, водних масивів). Проте дуже часто не враховувалися особливості території, рельєфу, водних і лісових ресурсів. Протягом чотирьох років Діпроміст розробив проекти 27 міст і великих селищ, зокрема Великого Запоріжжя, Сталіно, Краматорська, Кривого Рогу, Одеси, Херсону, Миколаєва, Дніпропетровська, Харкова та інших. Київ став прикладом використання широкого кільця лісових масивів (Пуця-Водиця,

Святошино, Голосіїво, Дарниця, Лівобережжя). Для Харкова створювались міста-супутники (Нова Баварія, Холодна та Лиса гора, Нагірний, Салтівський та Червонозаводський райони), населення кожного з них складало від 100 до 500 тис. жителів [8].

Хоча концепція Е. Говарда ніде не отримала повного втілення, її основні положення стали суспільним та творчим імпульсом для багатьох еколого-містобудівних проектів ХХ ст. Сьогодні дослідники та послідовники Е. Говарда відзначають, що планувальна концепція міста-саду вдало поєднується з впроваджуваною під патронатом ООН концепцією сталого розвитку постіндустріального суспільства [1].

Найважливіша соціальна проблема житлового будівництва в сучасних умовах полягає у тому, що діяльність проектних організацій, регламентована державними нормативами, а створення житла для людини, обмежується квартирою. Зміна фізичних характеристик міста – розширення міських просторів і предметного світу, збільшення щільності населення, інтенсифікація внутрішньоміських зв'язків – має для мешканців сучасного великого міста важливі психологічні, соціальні та культурні наслідки.

Якщо повернутися до якісного природного середовища як пріоритетного і найбільш гармонійного для життя і розвитку людини, то сучасне місто отримує нові виклики. Воно повинне задовольняти комплекс екологічних потреб людини, включаючи створення сприятливих умов для існування в його межах багатьох видів рослин і тварин. Також для комфортного перебування людини має бути витримана відповідність розмірів архітектурних форм (будинків, вулиць тощо) росту людини; просторова єдність водних і озелених площ; особистісна індивідуалізація житла, що передбачає елементи природного оточення безпосередньо в будинку та квартирне озеленення (на балконах, вертикальне озеленення вулиць, створення газонів на дахах будинків тощо). Сучасне місто має забезпечувати максимальні можливості для суспільної самореалізації індивідуума; у ньому мають бути продумані механізми зняття напруги між особистістю і соціумом, людиною і технологічним середовищем, між різними громадами і общинами. Сьогодні з'являються все нові ідеї гармонізації простору життєдіяльності людини – нові масштабні форми управління розвитком міських агломерацій та соціально-економічної структури міст-технополіси (висока концентрація наукових інститутів, наукомістких виробництв і високих технологій), екополіси (місто, що задовольняє комплекс екологічних потреб людини, включаючи створення сприятливих умов для існування в його межах багатьох видів рослин і тварин), соціополіси (має забезпечувати максимальні можливості для суспільної самореалізації індивідуума) [1]. В країнах Європи ведуться активні пошуки ідей створення нових передмість, а також робітничих поселень при певних виробництвах. Усі вони відмовляються від радіальної форми, від влаштування сільсько-господарського поясу та іншого. Проте у більшості випадків земля не є власністю мешканців, дається їм в оренду. Найпоширенішими сьогодні є поселення із згрупованими 2–4 котеджами, а також окремими котеджами-особняками. Прибудинкова територія сягає 40–50 м кв і використовується для влаштування садків, квітників, дитячих галявин. Обов'язковими також є влаштування у таких поселеннях скверів, парків, спортивних площадок, басейнів, озер, дерев та газонів біля транспортних шляхів [6].

Сучасною спробою втілити ідею міста-саду стало будівництво містечка Паундбері за проектом архітектора Л. Кріє в Англії. Актуальним є проект, що покликаний локалізувати хаотичне розширення Торонто за допомогою чотирьох міст-супутників (Воган, Ньюмаркет, Лонгстаф, Маркам). Концепція ґрунтується на сучасних методах гармонізації середовища: влаштування енергоощадності споруд, розвитку громадського транспорту; великої уваги надано озелененню і влаштуванню пішохідних просторів [6]. Кооперативні форми міст-садів поширені у Скандинавії та США [5].

В західній частині України натомість є чудові приклади гармонійно сформованих поселень, що розвивались повільно, протягом багатьох історичних періодів, природним шляхом, ще задовго до концепції Е. Говарда (Жовква, Трускавець). Ці міста мають характерні ознаки єдності з природним ландшафтом і відповідною забудовою. Саме тому вони мають сьогодні значну загальнокультурну, історичну та архітектурну цінність. Також у м. Львові, Івано-Франківську були створені цілісні робітничі райони гармонізованої забудови в кін. ХІХ – на поч. ХХ ст. [3], [9]. Такі утворення потребують розроблення стратегій регулювання їхнього сучасного розвитку задля збереження їх попередньої концепції.

Сьогодні в Україні виникає потреба в переосмисленні містобудівної політики, враховуючи досвід помилок та здобутків, а також сучасних проблем. Проекти міст-садів втілено у багатьох куточках світу в різних формах, але неконтрольований розвиток цих структур позбавляє їх первісного сенсу і покликання.

м. Івано-Франківськ. Поль Енгельманн, модель колонії *Нові Доми*, представлена на виставці в Станіславі (Івано-Франківську) в 1931 році.

Середньовічне місто Жовква. Засноване 1597 р.

м. Львів , район Новий Львів. Ф. Касслер та А. Остен запланували у 1910 році створити тут ділянку вілл. Вони створили план міста-саду у вигляді прямокутника з великою круглою площею-сонцем у центрі, від якого розходилися шість вулиць-променів

м.Трускавець. Перша згадка 1469 р. Карта 1933 р.

Висновки

Оскільки архітектори сьогодні знаходяться в пошуках моделі якісного середовища перебування людини в місті, ця тема є дуже актуальною. Мале місто (чи містечко) можна вважати психологічно комфортним стереотипом урбанізованого середовища, яке володіє незмінними протягом століть характеристиками: просторовою захищеністю; просторово-розпланувальним ладом; вищим від повсякденного стандартом послуг; естетичністю; постійними комунікаційними можливостями. Архітектурне середовище такого поселення справляє враження певної цілісності, автентичність якої зберігається протягом усього часу її існування. Воно розвивається шляхом самовдосконалення. Проте концепція, яку покладено в основу новоствореного міста-саду, дуже часто не відповідає очікуваним результатам. Природа цих змін та їхні наслідки потребують вивчення.

Концепція сучасного міста-саду об'єднує первісні ідеї таких поселень та сучасні технологічні підходи до проектування. Маючи головну ціль – гармонізувати архітектурне житлове середовище, за сучасними методами проектування, слід індивідуально підходити до розвитку кожної ділянки, розкриваючи її природний потенціал. Необхідними є влаштування індивідуальних та загально-громадських озелених територій. Потрібно враховувати потреби майбутніх мешканців, передбачати активну комунікаційну взаємодію, таким чином індивідуалізувати простір та передбачати його сталий розвиток. Сучасні технології енергоощадності та автономності житла доповнюють первісні ідеї міста-саду. Важливою є форма організації власності житлових територій, що суттєво впливає на розвиток цих структур з часом. Отже, концепція міста саду дає можливість підходити до розвитку міст як до постіндустріальних центрів. Важливими є адаптація та переосмислення класичних та новітніх теорій до сучасних вимог містобудівного проектування. Основною функцією індустріального міста було промислове виробництво. Проте постіндустріальне місто через збільшення ємності ринку продуктів масової культури і науково-технічного прогресу має нові завдання і потреби.

На сучасному етапі розвитку в Україні не розроблено науково аргументованої еколого-економічної стратегії (принципи та прийоми) формування міського простору, стратегії регулювання та збереження вже існуючих форм міст-садів. У цій ситуації виняткового значення набуває аналіз наявних моделей еколого-економічних містобудівних концепцій, створення перспективи гармонійного розвитку середовища життєдіяльності людини.

1. Білоконь Ю.М. *Актуальні проблеми інтеграції науково-проектної та освітньої діяльності в галузі містобудування – 2008. [Електронний ресурс] – Шлях доступу: archive.nbuv.gov.ua* 2. Говоренкова Т., Жуков А., Савин Д., Чувєв А. *Что такое города-сады. [Електронний ресурс] – Шлях доступу: www.socropolitika.ru* 3. Комар Ж. Ю. – *Виставка 1931 року в Станіславові (Івано-Франківську). Поль Енгельман і колонія “Nowe Domy”. Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2006. – № 568. С. 120–125.* 4. Кучерявий В. П. – *Урбоекологія: Підручник. – Львів: Світ, 2001. – 440 с.* 5. Мігель Робле-Дюран: *Місто, яким не спекулюють (Miguel Robles-Duran). [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: lурneva.com* 6. Підцерковна Х.В. - *Концепція “ міста-саду ” у формуванні урбанізованого простору. [Електронний ресурс] – Шлях доступу: archive.nbuv.gov.ua* 7. Посацький Б.С. *Простір міста і міська культура (на зламі ХХ–ХХІ ст.) – Львів: Вид - во НУ ”Львівська політехніка”, 2007. – 208 с* 8. Ткаченко В.Г. - *“Міста-сади”: перспективи та реальність (будівництво та реконструкція промислових міст України в 1920 – 1930-і роки). [Електронний ресурс] – Шлях доступу: archive.nbuv.gov.ua* 9. Харчук Х. Р. - *Формування архітектури Трускавця у ХІХ - першій половині ХХ ст. (на прикладі курортної забудови) дис. канд. архітектури: 18.00.01 / Національний ун-т “Львівська політехніка”. - Л., 2005. [Електронний ресурс] – Шлях доступу: www.lib.ua-ru.net* 10. Шебек Н.М. - *Розвиток і гармонізація архітектурного середовища агломерації - КНУБА, 2010. [Електронний ресурс] – Шлях доступу: archive.nbuv.gov.ua*